

ЦІНОВІ РИЗИКИ ЕКСПОРТНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

*ОНЕГІНА В.М., Д.Е.Н., БІЛЕЦЬКИЙ О.В., К.Е.Н., АСИСТЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Потужний ресурсний потенціал сільського господарства економіки України зумовлює не лише орієнтацію країни на стратегію самозабезпеченості у вирішенні проблеми продовольчої безпеки, а й залежність його реалізації та розвитку від експортної орієнтації сільськогосподарського виробництва. Але зростання рівня відкритості країн, їх залучення у систему зовнішньоекономічних зв'язків зумовлюють зростання залежності виробників від коливання цін на продукцію та ресурси не лише на внутрішньому, а й на світовому ринках, генерують значні ризики для агробізнесу, конкурентоспроможності продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики експорту сільськогосподарської продукції України знайшла відображення в працях таких науковців, як Т. Бабан, І Вербицька, В. Власов, Т. Зінчук, М. Пугачов, А. Тибінь та інших [1-4].

А Тибінь, І. Вербицька розкривають змістовну сутність економічного ризику зовнішньоекономічної діяльності як ризики економічних відносин з приводу здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які мають об'єктивно-суб'єктивну основу [4, с. 139], але цінові ризики не відокремлюють у складі ризиків зовнішньоекономічної діяльності. Аспекти ж ідентифікації цінових ризиків у експорті сільськогосподарської продукції з урахуванням сучасної динаміки цін на світовому ринку ще не набули висвітлення.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є ідентифікація сучасних цінових ризиків експортної орієнтації сільського господарства та визначення заходів з їх зменшення. Для досягнення мети були використані методи аналізу та синтезу, графічний, кореляційного аналізу, індексний, порівнянь.

Виклад основного матеріала дослідження. У 2016 р. експорт агропродовольчої продукції з України становив 42,0 % вартості товарного експорту України, у 2017 р. – 41,1 % (табл. 1). Лише зернових у 2017 році було експортовано на 6,5 млрд дол. США [5].

Показники експорту агропродовольчої продукції України

<i>Показники</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Вартість експорту, млрд. дол. США	17,0	16,7	14,6	15,3	17,8
Частка експорту агропродовольчої продукції у експорті товарів, %	26,9	31,0	38,3	42,0	41,1

Джерело: дані Держстату України [5]

Та конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світовому ринку, можливості виробників профінансувати процеси відтворення залежать від цінової ситуації на ринках сільськогосподарської продукції та ресурсів, що споживаються в сільському господарстві, а також динаміки курсу національної валюти.

Трактування ризиків в сучасних публікаціях є досить неоднозначними. У Вікіпедії ризик визначається як поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій; характеристика ситуації, що має невизначеність результату, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків [6]. Але Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) не розглядає більше ризики лише як шанс або ймовірність втрат, у ISO 31000 ризик визначається як ефект невизначеності стосовно досягнення цілей, що таким чином передбачає як негативні, так і позитивні наслідки [7]. Погоджуючись з таким підходом до тлумачення категорії «ризик» у випадку оцінки якості менеджменту, вважаємо, що стосовно результатів фінансово-господарської діяльності (обсягів виробництва, доходів, прибутків) ризик має розглядатися як ймовірність несприятливих подій, їх наслідків та втрат в очікуваних результатах господарської діяльності.

Внаслідок коливання цін на світовому ринку агропродовольчої продукції зазнають втрат не лише експортери, а й виробники продукції, які є залежними від умов її експорту. Динаміка цін на світовому ринку агропродовольчої продукції демонструє і висхідну траєкторію, і пониження (табл. 2).

Ціни на світовому ринку на сільськогосподарську продукцію, досягнувши свого піку у 2011 р. по відношенню до рівня 2002-2004 рр., поступово знижувалися протягом 2012-2016 рр., у 2017 р. відбулося незначне підвищення їх рівня, яке змінилося у 2018 р. на спадну тенденцію. У 2018 р. індекс цін на агропродовольчу продукцію склав 168,5 % від рівня 2002-2004 рр.

**Індекси цін агропродовольчої продукції
на світовому ринку, % (2002–2004 рр. – 100 %)**

<i>Рік</i>	<i>Індекс цін агропрод. продукції</i>	<i>Індекс цін на зернові</i>	<i>Індекс цін на молочну продукцію</i>	<i>Індекс цін на м'ясну продукцію</i>	<i>Індекс цін на цукор</i>	<i>Індекс цін на рослинні олії</i>
2013	209,8	219,3	242,7	184,1	251,0	139,0
2014	201,8	191,9	224,1	199,0	241,4	181,1
2015	164,0	162,4	160,3	168,1	190,7	147,0
2016	161,5	146,9	153,8	156,2	256,0	163,8
2017	174,6	151,6	202,2	170,1	227,3	168,8

Джерело: складено за даними ФАО [8]

Ціни на внутрішньому ринку в Україні на сільськогосподарську продукцію під тиском змін валютного курсу фактично підвищувалися з 2014 року. (індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції склав у 2013 р. 97,3 %, у 2014 р. – 124,3 %, у 2015 р. – 154,5 %, у 2016 р. – 109,0 %, у 2017 р. – 111,5 % [5]) та стали важливими чинниками прибутковості сільськогосподарського виробництва у 2014-2017 рр. Та посилення експортної орієнтації вітчизняного сільськогосподарського виробництва збільшуватиме цінові ризики, що генеруються на світовому ринку, для українських сільськогосподарських виробників.

Фактично 36,6 % українського експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції склав продаж зернових, 25,9 % - продаж жирів та олій тваринного і рослинного походження, 11,9 % – насіння і плодів олійних культур [5], тобто 74,4 % (майже три чверті) експорту агропродовольчої продукції становили ці три групи товарів. Отже, враховуючи таку структуру українського експорту агропродовольчої продукції, логічно припустити, що найбільш відчутними для результатів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників будуть коливання цін на зернові та олійні культури.

Між рентабельністю виробництва зернових, соняшнику та операційної діяльності сільськогосподарських підприємств у 2013-2017 рр. простежується доволі тісний прямий зв'язок, що підтверджують графіки динаміки цих показників (рис. 1) та розрахунки коефіцієнтів кореляції. Коефіцієнт кореляції між рентабельністю виробництва зернових та операційної діяльності дорівнює 0,951, між рентабельністю виробництва соняшнику та операційної діяльності становить, за нашими розрахунками, 0,988.

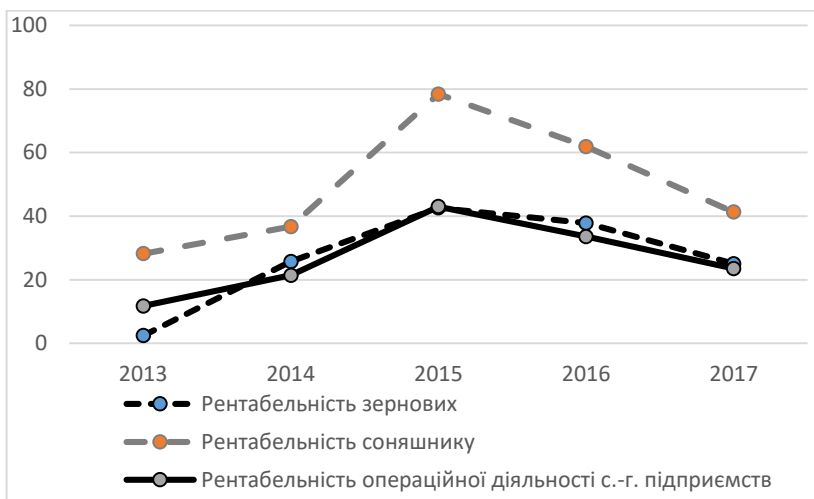

Рис. 1. Рентабельність виробництва зернових, соняшнику та операційної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні у 2013-2017 рр. (%)

Джерело. Складено за даними Держстату України [5]

Таким чином, статистичний аналіз підтверджує суттєву залежність рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств в цілому від рентабельності виробництва зернових та соняшнику. Коливання цін саме на цю культуру на світовому ринку за такої спеціалізації виробництва та зовнішньої торгівлі спричинятиме суттєві ризики для агробізнесу. У 2016 р. фізичний обсяг експорту зернових склав 62,8 % від обсягу їх виробництва в Україні, у 2017 р. – 68,6 %, експорт олій рослинних – 94,3 % від обсягу їх виробництва у 2016 р., 95,4 % – у 2017 р. [5].

Ми перевірили зв'язок динаміки цін на сільськогосподарську продукцію в Україні від динаміки цін на світовому ринку. Але розрахунки коефіцієнтів кореляції між індексами цін на сільськогосподарську продукцію в Україні та агропродовольчу продукцію на світовому ринку, індексів цін на зернові, індексів цін на олійні в Україні та на світовому ринку (табл. 3) у 2013-2017 рр. не підтвердили залежності між ними.

Індекс цін на агропродовольчу продукцію в Україні та на світовому ринку, % (до попереднього року)

<i>Показники</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Індекс цін с.-г. продукції в Україні	97,3	124,3	154,5	109	111,5
Індекс цін агропрод. продукції на світовому ринку	98,4	96,2	81,3	98,5	108,1
Індекс цін ні зернові в Україні	90,7	132,8	156,6	119	109,2
Індекс цін на зернові на світовому ринку	92,9	87,5	84,6	90,5	103,2
Індекс цін на олійні в Україні	90,8	124,9	182,2	114,2	104,2
Індекс цін на олійні на світовому ринку	62,1	130,3	81,2	111,4	103,1

Джерело: складено та розраховано авторами за даними Держстату України та ФАО [5, 8]

На рис. 2 наводиться графік індексів цін на агропродовольчу продукцію на світовому ринку, який також наочно демонструє різноспрямовану динаміку цін на ринках, що аналізувалися в цей період.

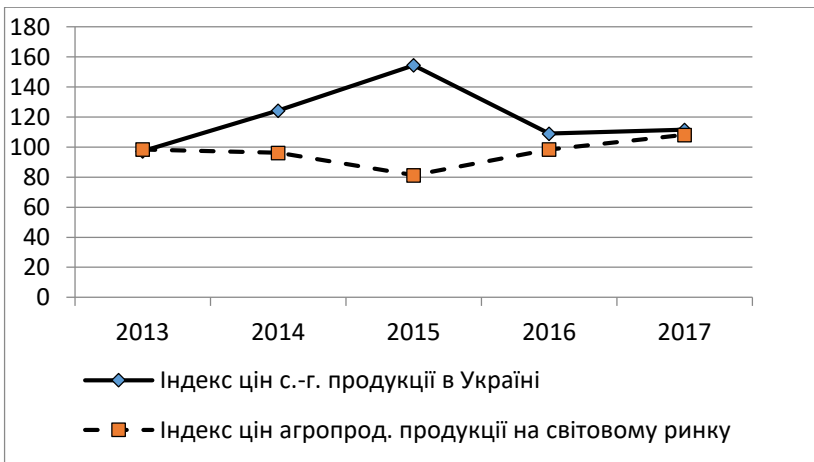

Рис. 2. Індеси цін сільськогосподарської продукції в Україні та агропродовольчої продукції на світовому ринку, % до попереднього року

Джерело Складено за даними Держстату України та ФАО [5, 8]

Ситуація з відносною незалежною динамікою цін на внутрішньому ринку від зовнішнього ринку, вважаємо, пояснюється розрахунками індексів цін в Україні у національній валюті, курс якої у

досліджуваному періоді знаходився під впливом низки макроекономічних та політичних чинників, що зумовило відчутне зростання рівня цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку за умов зниження та незначного підвищення цін на світовому ринку. Зниження курсу національної валюти у цей період значно більшим, ніж зниження цін на світовому ринку, на фоні чого відбувалося підвищення цін на сільськогосподарську продукцію в Україні. Та такі компенсаційні механізми є болючими для всієї економіки, і при стабільності курсу національної валюти падіння цін на світовому ринку, який поповнюється в сучасних умовах новими гравцями, буде значно відчутнішим для сільськогосподарських товаровиробників.

Висновки. Отже, в умовах зростання відкритості економік та експортної орієнтації виробництва значно підвищуються ризики, пов'язані з коливаннями кон'юнктури світового ринку. З урахуванням структури українського експорту агропродовольчої продукції найбільш вразливим стосовно цінових коливань світового ринку є виробництво зернових та олійних культур.

Цінові ризики були визначені як ймовірність несприятливих наслідків та втрат в очікуваних результатах господарської діяльності внаслідок коливання цін на продукцію суб'єкта господарювання. Методами зниження ризиків мають стати довгострокові контракти; диверсифікація експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції за регіонами, країнами та видами продукції; посилення аналітичної та прогностичної роботи; запровадження технологій міжнародного маркетингу та менеджменту якості; розробка та запровадження відповідних страхових продуктів для експортерів; урахування в аграрній політиці зростаючого впливу зовнішніх цінових коливань на агробізнес та передбачення державних заходів з нейтралізації його негативних наслідків.

Література.

1. Бабан Т.О. Особливості експорту зерна ячменю в Україні. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2017. Вип. 185. С. 61-68.
2. Зінчук Т.О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС // Економіка АПК. 2015. №. 5. С. 79-87.
3. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектора в зв'язку із підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / [Пугачов М.І., Власов В.І., Духницький Б.В., Кривенко Н.В. та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 38 с.

4. Тибінь А.М., Вербіцька І.І. Сутність і класифікація економічного ризику в зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Економіка АПК. 2010. № 1. С. 138-142.

5. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2017 рік / Держ. ком. статистики України. Київ: Держстат, 2018. 245 с.

6. Ризик / Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA>

7. The new ISO 31000 keeps risk management simple / ISO official website. URL: <https://www.iso.org/news/ref2263.html>

8. FAO Food Price Index / FAO official website. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>

References.

1. Baban T.O. (2017). Osoblyvosti eksportu zerna yachmenyu v Ukraini [Features of Barley Grain Exports in Ukraine]. *Visnyk KHNTUSH: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko: Economics*, Issue 185, pp. 61-68 [in Ukrainian].

2. Zinchuk T.O. (2015). Problemy adaptatsiyi ahrarynoho sektoru ekonomiky do umov Uhody pro zonu vil'noyi torhivli Ukrainy – YES [Problems of adaptation of the agrarian sector of the economy to the conditions of the Agreement on the Free Trade Zone Ukraine-EU]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, No. 5, pp. 79-87 [in Ukrainian].

3. Puhachov M.I., Vlasov V.I., Dukhnyts'kyi B.V., Kryvenko N.V. et al. (2014). *Perspektyvy rozvytku vitchyzynanoho ahrarynoho sektora v зв'язku із pidpysannym Ukrainy ekonomichnoyi chastyny Uhody pro asotsiatsiyu з Yevropeys'kym Soyuzom* [Prospects for the development of the domestic agricultural sector in connection with the signing by Ukraine of the economic part of the Association Agreement with the European Union]. Kyiv: NNTS «IAE», p. 38 [in Ukrainian].

4. Tybin' A.M., & Verbits'ka I.I. (2010). Sutnist' i klasyfikatsiya ekonomichnoho ryzyku v zovnishn'oekonomichnyy diyal'nosti pidpryyemstv [Essence and classification of economic risk in the foreign economic activity of enterprises]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, No 1, pp. 138-142 [in Ukrainian].

5. Statystychnyy shchorichnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2017 rik [Statistical yearbook «Agriculture of Ukraine» for 2017]. (2018). Derzh. kom. statystyky Ukrainy. Kyiv: Derzhstat, p. 245 [in Ukrainian].

6. Ryzyk [Risks]. Vikipediya Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA> [in Ukrainian].

7. The new ISO 31000 keeps risk management simple. Retrieved from ISO official website: <https://www.iso.org/news/ref2263.html> [in English].

8. FAO Food Price Index. FAO official website. Retrieved from <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> [in English].

Анотація.

Онегіна В.М., Білецький О.В. Цінові ризики експортної орієнтації сільськогосподарського виробництва.

Зростання рівня відкритості країн, посилення експортної орієнтації виробництва зумовлюють зростання залежності виробників від цінових коливань на світовому ринку, генерують значні ризики для агробізнесу, конкурентоспроможності продукції. Метою статті є ідентифікація сучасних цінових ризиків експортної орієнтації сільського господарства та визначення заходів з їх зменшення. Для досягнення мети були використані методи аналізу, синтезу, графічний, кореляційного аналізу, індексний, порівнянь.

Динаміка цін на агропродовольчу продукцію на світовому ринку та ринку сільськогосподарської продукції в Україні, взаємозв'язок між ними були розглянуті як джерело ризиків для сільськогосподарських товаровиробників. Методи зниження цінових ризиків при експортній орієнтації виробництва були запропоновані.

Ключові слова: ризик, ціна, експорт, сільськогосподарське виробництво.

Аннотация.

Онегина В.М., Белецкий А.В. Ценовые риски экспортной ориентации сельскохозяйственного производства.

Рост уровня открытости стран, усиление экспортной ориентации производства обуславливают рост зависимости производителей от ценовых колебаний на мировом рынке, генерируют значительные риски для агробизнеса, конкурентоспособности продукции. Целью статьи является идентификация современных ценовых рисков экспортной ориентации сельского хозяйства и определение мер по их уменьшению. Для достижения цели были использованы методы анализа, синтеза, графический, корреляционный анализ, индексный, сравнений.

Динамика цен на агропродовольственную продукцию на мировом рынке и рынке сельскохозяйственной продукции в Украине, взаимосвязь между ними были рассмотрены как источник рисков для сельскохозяйственных товаропроизводителей. Методы снижения ценовых рисков при экспортной ориентации производства были предложены.

Ключевые слова: риск, цена, экспорт, сельскохозяйственное производство.

Abstract.

Onegina V.M., Bileckiy O.V. Price risks of export orientation of agricultural production.

The growth of the level of openness of the countries, the strengthening of the export orientation of production, cause an increase in producers' dependence on price fluctuations in the world market, generate significant risks for agribusiness, and the competitiveness of products. The purpose of the article is to identify the modern price risks of export orientation of agriculture and determine measures for their reduction. To achieve the goal, methods of analysis, synthesis, graphing, correlation analysis, index, comparisons were used.

The dynamics of prices for agro-food products in the world market and agricultural market in Ukraine, the relationship between them was considered as a source of risks for agricultural producers. Methods of reducing price risks for the export orientated production have been proposed.

Key words: risk, price, export, agricultural production.